

Κεδρην. Τόμ. Α', σελ. 787, 22 «οὗτος ἦν καὶ χρυσογράφος». Ἰω. Λυδ. σελ. 169 Τεῦβν. «σχόλιον ἀπὸ φωνῆς Συμεὼν μοναχοῦ τοῦ χρυσογράφου εἰς τὰ προκείμενα δύο κανόνια περὶ σεισμῶν». Λέγεται δὲ καὶ κατὰ τὴν περιτοσύλλαβον κλίσιν «τοῦτόν φασιν οἱ ἱστοριογράφοι καὶ χρυσογραφία εἶναι».

Τοῦ χρυσογραφία παρέχει ἡμῖν παράδειγμα ὁ Ἀριστέας ἢ Ψευδαριστέας λέγων ΚΘ', σελ. 286 «ἐν αἷς (διφθέραις) ἡ νομοθεσία γεγραμμένη χρυσογραφία τοῖς Ἰουδαϊκοῖς γράμμασι θαυμασίως εἰργασμένου τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα συμβολῆς ἀνεπαισθήτου κατεσκευασμένης». Πρβ. καὶ Ἐπιφάν. Τόμ. Δ', α', σελ. 14, 18. Ἴδε Οἰκονόμον περὶ τῶν Ο' Τόμ. Α', σελ. 629.

Τὸ εἰς ΗΣ παρατούμενον ἐπίθετον χρυσογραφῆς ἔχει, ὡς εἵπομεν ἐν § 22 σελ. 755, παθητικὴν ἔννοιαν, ἰσοδυναμεῖ δὲ τῷ χρυσῷ γεγραμμένος ἢ παποικιλμένος, οἷον Καλλιξ. παρ' Ἀθην. σελ. 200, δ' «ὁπεδέδετο δ' ἐμβάδας χρυσογραφεῖς». Εὐρίσκεται δὲ καὶ ῥῆμα χρυσογραφῶ σημαῖνον χρυσῷ γράφω ἢ ποικίλλω, οἷον Ἰω. Χρυσόστ. παρὰ Φωτ. Βιβλ. σελ. 522, 33 «ἐὰν ἰατρός εἰς οἰκίαν τοῦ ἀρρωστοῦντος εἰσέλθῃ, καὶ τοῦ μὲν οὐδερίαν πρόνοιαν λάβῃ, λευκαίνῃ δὲ τοὺς τοίχους καὶ χρυσογραφῇ τὴν ὄψιν».

Τῆς λέξεως χρυσογραφία ἐποιήσατο καὶ ὁ Εὐστάθιος χρῆσιν ἐν ταῖς εἰς Διονύσιον Παρεκβολαῖς στίχ. 689 «καίτοι ὁ Χάραξ τὸ χρυσαῦν δέρμα μέθοδον εἶναι λέγει χρυσογραφίας μεμβράναις ἐμπεριειλημμένην, δι' ἣν ὡς λόγου ἀξίαν κατάρτισθῆναι στόλον φησί». Πρβ. καὶ Σουίδ. λ. δέρας «Τοῦτο δὲ ἦν οὐχ ὡς ποιητικῶς φέρεται, ἀλλὰ βιβλίον ἦν ἐν δέρμασι γεγραμμένον περιέχον ὅπως δεῖ γίνεσθαι διὰ χημείας χρυσόν. Εἰκότως οὖν οἱ τότε χρυσαῦν ἠνόμαζον αὐτὸ δέρας διὰ τὴν ἐνέργειαν τὴν ἐξ αὐτοῦ».

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΕΦΕΣΩ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Α'

Ἡ σπουδαιότης τῆς Ἐφέσου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας εἶνε μεγίστη. Ἐνταῦθα οἱ λόγοι τῶν πιστῶν ἔθετον τὸ σπήλαιον τῶν ἐπτὰ παίδων, τὴν φυλακὴν τοῦ Παύλου, τὸν τάφον τοῦ Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου, τὸ μάρτυριον τοῦ Τιμοθέου. Ἡ Ἐφεσος ἦτο ἡ μητρόπολις τῶν ἀσιατικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐνταῦθα συνήλθον οἱ πατέρες εἰς τὴν γνωστὴν σύνοδον τοῦ 431. Ἀλλ' ἰδίως ἐκασχῶντο οἱ φιλόχριστοι Ἐφέσιοι ἐπὶ ταῖς τιμαῖς ὧν εἶχεν ἡ ξιώσει τὴν πόλιν αὐτῶν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τῆς ἐκεῖ διαβιώσεως, τῶν θρυλουμένων θαυμάτων καὶ τῆς λεγομένης μεταστάσεως τοῦ ἡγαπημένου τῷ Χριστῷ μαθητῇ, εἶχεν οἰκοδομηθῆ ἐν Ἐφέσῳ ἐν

ἤδη παλαιοῖς χρόνοις ἐκκλησία οὐχ ὅλως ἀναξία λόγου. Ἐκεῖτο δ' αὕτη ἐν χώρῳ τινὶ πρὸ τῆς πόλεως ἐπὶ λόφου πετρώδους καὶ δυσπρόσιτου, ὅν ὁ Προκόπιος ¹ ἀποκαλεῖ οὐ γήλοφον οὐδὲ δυνατόν ἀφείναι καρποὺς, εἴ τις πειρῶτο, ἀλλὰ σκληρόν τε καὶ τραχὺν ὅλως· τὰ δὲ συναξάρια ὀνομάζουσι τὸν τόπον ἡλίβατον.

Ἀλλ' ὁ ναὸς οὗτος ἦτο ὅπωςδήποτε μικρὸς, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ προϊόντι κατεπονθήθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς, ὁ γνωστὸς διὰ τὴν περὶ τὰ κτίσματα αὐτοῦ λαμπρότητα, κατεδαφίσας αὐτὸν ἀνήγειρε νέον αὐτ' αὐτοῦ μέγιστον καὶ κάλλιστον, ἐνάμιλλον τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει περιφανεῖ ἐκκλησίᾳ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ². Ἀλλὰ περὶ τῆς κτίσεως ταύτης τῆς ἐκκλησίας δὲν διδάσκει ἡμᾶς ὁ Προκόπιος ἀκριδέστερά τινα, ὅποιον. δὴλα δὲ ὑπῆρξε τὸ μνημονευόμενον αὐτῆς μέγεθος καὶ κάλλος. Στερούμεθα δὲ περὶ αὐτῆς τῶν ἀκριβῶν ἐκείνων σοφιστικῶν περιγραφῶν τῶν ὀνομαζομένων ἐκφράσεων, αἵτινες εἶνε μία τῶν κυριωτάτων πηγῶν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ πλουτισμοῦ καὶ τῶν κτήσεων τῆς ἐκκλησίας ταύτης δὲν μανθάνομέν τι, μὴ διασωθέντων, ὅσον μοι γνωστὸν, αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων ἀναφερομένων εἰς αὐτήν, δι' ὧν συνήθως παρχωροῦνται καὶ ἐπικυροῦνται κτήσεις καὶ δωρεαί. Ἀπέδῃ δὲ ὅμως ὅπωςδήποτε ἡ ἐκκλησία αὕτη κέντρον συνεντεύξεων θρησκευτικῶν τε καὶ ἐμπορικῶν, ὡς εἰκὸς ἐν πόλει τῶν ἐμπορικωτάτων κατὰ τὴν Ἀνατολήν. Καὶ δὲ ἐτελείτο πανηγύριον, πιθανῶς τῇ 26 Σεπτεμβρίου, ὅτε ἐορτάζεται ἡ μετὰστασις τοῦ Θεολόγου, ἡ κυριωτάτη τῶν αὐτοῦ ἐορτῶν. Εἰς δὲ τὸ πανηγύριον τοῦτο πιθανώτατα συνήρχοντο πλήθι ἐκ πᾶσιν τῶν περικειμένων χωρῶν. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ συρροή τῶν προσερχομένων ἐμπόρων, ὥστε τελευτῶντος τοῦ ὀγδόου αἰῶνος τὸ κομμέρκιον τοῦ πανηγυρίου, ἦτοι τὰ τέλη τῶν διὰ τὸ πανηγύριον τοῦ Θεολόγου εἰσαγομένων εἰς Ἑφεσον ἐμπορευμάτων, ἀνῆρχετο ἑτησίως εἰς ἑκατὸν λίτρας χρυσοῦ ³, αἵτινες ἀντιστοιχοῦσι κατὰ τὴν τότε ἀξίαν τοῦ νομίσματος πρὸς 111,500 φράγκων, τοῦ δὲ χρυσοῦ ἔχοντος τότε τετραπλασίαν περίπου ἀξίαν τῆς σημερινῆς ὑπολογιστέον τὰ τέλη ταῦτα εἰς 450,000 φράγκων. Ἀλλ' ὁ φόρος οὗτος φαίνεται ὅτι ἦτο βαρὺς, καὶ δὲ ὅτε Κωνσταντῖνος ὁ 5', νικήσας τοὺς Ἀράβας ἐν Ἀνουσάν τῇ ὀγδῷ Μαΐου τοῦ 795, ἀπῆλθεν εἰς Ἑφεσον ἵνα εὐχρηθῇ εἰς τὸν Θεολόγον, ἡλάττωσε τὰ τέλη τοῦ πανηγυρίου, ἀνακουφίζων οὕτω τὴν ἐκκλησίαν ⁴. Ἐποίησε δὲ τοῦτο προφανῶς εὐχαριστῶν τῷ ἁγίῳ ἐπὶ τῇ κατὰ τῶν Ἀράβων νίκῃ, ἣτις ἐπετελέσθη τὴν αὐτὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία πανηγυρίζει τὴν σύναξιν τῆς κόνης τοῦ Θεολόγου. Ἀλλὰ, ὡς φαίνεται, καὶ μετὰ τὴν σεισάχθειαν

¹ Περὶ τῶν τοῦ δεσπότης Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων V, 1.

² Προκόπιος ἐνθ' ἀν.

³ Θεοφάνους συνέχ. I, 727.

⁴ Θεοφάνους συνέχ. ἐνθ' ἀν.

ταύτην τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τὰ βάρη δὲν ἐγένοντο ὀλιγώτερα. Τοῦτο δὲ πιστεύω ὅτι ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐξῆς χωρίου τοῦ Κεδρηνοῦ, ἐκτὸς ἂν αἰ λέξεις ἐν τῷ διέναι θεωρηθῶσι δηλοῦσαι τὰς κακώσεις τῶν χωρῶν μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἐφέσου. «Ματὶ δὲ μηνὶ τοῦ σφμη' ἔτους ἰνδικτιῶνος ἡ' ἢ ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως Μαρία, μήτηρ δὲ τοῦ Καίσαρος, ἀπειυσιν ἐν Ἐφέσῳ εἰς προσκύνησιν τοῦ Ἠγαπημένου. Καὶ ἐν τῷ διέναι πολλὰ τῶν παραλόγως πραττομένων μαθοῦσα, ὑποστρέψασα εἰς τὸ Βυζάντιον ἀπήγγειλε πάντα τῷ ἀδελφῷ Ἰωάννῃ καὶ παρεκάλει ἀναστολὴν τινος γενέσθαι τῆς πανηγύρεως· ὁ δὲ μετὰ γέλωτος αὐτὴν ἀπεπέμψατο, γυναικεῖα φρονεῖν εἰπὼν καὶ ἀγνοεῖν ὅσων ἡ πολιτεία δεῖται. Ῥωμαίων¹». Λέγονται δὲ ταῦτα περὶ Μαρίας, τῆς ἀδελφῆς Μιχαὴλ Δ' τοῦ Παφλαγόνος, ἐπισκεφθείσης τὴν Ἐφεσον τῷ 1039.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐγένετο περίπυστος οὐ μόνον παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Φράγκοις, πολλοὶ δὲ τῶν τε βυζαντινῶν ἀρχόντων καὶ μεγιστάνων καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἐπὶ προσκυνήσει τοῦ Παναγίου Τάφου ὁδοιπορούντων ἤρχοντο εἰς Ἐφεσον ἵνα προσκυνήσωσι τὸν Θεολόγον. Ἐπειδὴ δ' ἐλατρεύετο ὡς ὁ ἡγαπημένος τῷ Χριστῷ μαθητῆς, ἔμεινε καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸ ὄνομα τοῦ Ἠγαπημένου καὶ πολλάκις εὐρίσκομεν αὐτὴν διὰ μόνης ταύτης τῆς κλήσεως ὀνομαζομένην παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, οἵτινες συνεχῶς ποιοῦνται μνείαν τῆς ἐκκλησίας ταύτης². Ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξ Ἑσπερίας περιηγητῶν πολλοὶ ἀναφέρουσιν αὐτὴν, τινὲς ποιοῦμενοι μνείαν καὶ τοῦ θαύματος τῆς κόνεως τοῦ Θεολόγου. Οὕτω δὲ ποιοῦνται λόγον περὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὁ ἅγιος Βιλλιβάλδος (Willibald) ἐν τῷ αὐτοῦ Ὀδοιπορικῷ, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν Ἐφεσον τῷ 722, ἀνώνυμός τις περιηγητῆς τοῦ ὀγδόου αἰῶνος, ὁ Ἰσλανδὸς προσκυνητῆς Saewulf τῷ 1102, ὁ Ἀγγλὸς John Maundeville τῷ 1322 καὶ ἄλλοι.³

Ἄλλ' ἡ ἀκμὴ τοῦ ναοῦ τούτου δὲν διήρκεσε μέχρι τέλους τῆς βυζαντινῆς ἀρχῆς. Ἡ ἐκκλησία κατ' ὀλίγον ἡμελήθη, ἴσως ἐνεκα τῶν ὑπερμέτρων τελῶν τοῦ πανηγυρίου. Ἦδὴ κατὰ τὰ τέλη τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἀκούομεν σφοδρὰ παράπονον περὶ τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ ναοῦ· μανθάνομεν δὲ ταῦτα ἐκ τῶν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ μέχρι τοῦ νῦν ἀγνώστου μητροπολίτου Ἐφέσου Γεωργίου τοῦ Τερνίκη. Τὰς ἐπιστολάς ταύτας εὑροῦν ἐν τινι κώδικι τῆς βιεννέας αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης, ὅστις ἀτελέστατα περιγράφεται ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Nessel, τῷ ὑπ' ἀρ. Gr. Philol. CCCXXI, ἀπὸ τοῦ φ. 9,6 ἕως τοῦ 19,6. Ἀπευθύνονται δὲ πρὸς διαφόρους τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγιστάνων καὶ τὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν Μιχαὴλ τὸν

¹ Κεδρην. II, 526.

² Κεδρην. ἐνθ' ἀν. — Παχυμέρης II, 589 «... σκευὴ μὲν ἔκειτο τῷ ναῷ ἀφιερωμένα τοῦ ἡγαπημένου τῷ Χριστῷ καὶ παρθένου».

³ Γὰρ ὀνόματα τῶν δυτικῶν τούτων συγγραφέων παραλαμβάνω ἐκ τῆς διατριβῆς τοῦ Richter ἐν τῇ Academy περὶ ἧς ὁ λόγος κατωτέρω.

Ἀκορινάτον, πολλάκις δὲ δεικνύεται ἐν αὐταῖς μεμνημοσύων ὁ Τερνίκης ἐπὶ τῇ κακῇ καταστάσει τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ποιμνίου καὶ τῇ καταπτώσει τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν δὲ τούτων, περὶ ὧν ἄλλοτε θὰ γράψω διὰ μακροτέρων, ἀποσπῶ ἐνταῦθα ἐκεῖνα τὰ χωρία, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ τοῦ περιπύστου ναοῦ.

Η. «Τί ἂν σοι γράφοιμεν τὰ τοῦ περιπύστου ναοῦ; ¹ Ὡς τερέβινθος ἔστηκεν ἀποβεβλημένα τὰ φύλλα αὐτῆς. Ἀναμνήσθητι τῶν περὶ αὐτῆς τερέβινθου, ὅπουτον ἀναγράφει τοῦτο τὸ δένδρον ὁ πολὺς τὰ θεῖα Βασιλείας ὡς ἔστι πολυστέλεχόν τε καὶ μακροστέλεχον, τοσοῦτον ἀκαλλῆς τὴν κόμην ἀποβάλλον ὅπουτον ἰσραῖον ὅποτε κομᾷ. Μᾶλλον δέ, ἵνα αὐτὴν εἰκόνα ἐναργέστερόν σοι διχτυπώσαιμι, ἀναλόγισαί μοι ζῶν ² τῶν πῆρ' ἐν γνωρίμων εὐμέγεθες, πᾶσι μέλεσιν ἀναλόγως ἀρμοζόμενον, ὅθεν ἡ εὐδρα καὶ τὸ κάλλος τοῖς ζώοις ἐμπρέπειν ³ πέφυκεν εἴτα, λιμῶ συντακέν καὶ οἱ τὰ μέλη αὐτῆς ἐξεστηκότα ὅσα ὁστώδη κατὰ τὰ ἄρθρα, αὐτὰ δὲ συγκολληθέντα ὅσα σαρκώδη κατὰ τὰς λαγόνας καὶ τὰ τῶν ἐγκάτων κοινώματα, τόσην φέρει τὴν ἀμορφίαν ὅσην τὸ πρότερον εὐμορφίαν. Γράφω σοι καὶ ἑτέραν εἰκόνα ἐκδηλωτέραν, ἀλλὰ δέδοικα μὴ σοι τῶν ὀφθαλμῶν ἀνγκινήσω τὸ δάκρυον. Ἐμβλέψον εἰς πρόσωπον μείρακος εὐχρουν, εὐτρικφές, ἀσταῖον, μετὰ λευκότητος συμμέτρως ἐρυθραίνόμενον, εἴτα δὴ τραύμασι κατεστιγμένον καὶ τὰς παρειὰς ἰχῶρι περιρραϊνόμενον καὶ τοὺς καλοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξωδήκας ⁴, ἔστι δ' οὗ καὶ ἐρυθρήματι λάμπον ἵνα καὶ τὸ πρότερον κάλλος ἐμφαίνεται. Τίς οὐκ ἂν ἐπὶ τοιούτῳ προσώπῳ, καὶν ἀτεγκτότερος καὶ ἡ λίθου, δακρύσειε, τὴν μὲν παροῦσαν ὁρῶν ἀμορφίαν, τὸ δὲ πρότερον κάλλος ἐκ τοῦ λειψάνου συλλογίζόμενος; Γοιῶνται τὰ τοῦ ἡμετέρου περιπύστου ναοῦ. Τούτοις ἔνδον ἐγκλειόμενοι σκυθρωπάζομεν. Ἄν δὲ βαδίσαι δεήσειεν, ἵνα λαθηκηδές ⁵ ἡμῖν ἡ πορεία γένηται φάρμακον ὁποῖα τε ταῖς ψυχαῖς διδάχουσιν ἐκ τῶν τῆς γῆς χαρίτων ἐμφύεται, ἀνθοδαφοὺς ὀρωμένης καὶ ὄψιν ἡδυνούσης καὶ ἄσφρησιν, ἐνταῦθα ἡμῖν ὁ Πανόπτης ἐπιζητεῖται καὶ ὁ Αὐγεγὺς καὶ τὰς αἰωνίους ἀνακαλούμεθα δυνάμεις, τὰ Παλύομματα, ἵν' ἡμῖν ὀξυθερκοῖεν ⁶ καὶ τὰ μετάφρενα. Καὶ ἵππου γὰρ φριμαγμὸς ἐπίτρομος καὶ αὐτοῖς δειλοτέροις καὶ σκιᾷ δένδρου τρόμον ἐντίθησιν. Οὕτως ἡμῖν καὶ τὰ ἔνδον σκυθρωπά καὶ τὰ ἐκτὸς φοβερά. Μία μόνη παρὰψυχὴ, ὁ τοῦ ζῶντος τέφρος, ἡ τοῦ μὴ λυθέντος κόνις, τὸ τοῦ ἡγαπημένου Θεολόγου, ἵν' οὕτως εἴπω, κεκήριον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο φοβερόν ἡμῖν δέδοικαμεν γὰρ καὶ ψαῦσαι τοῦ καθαρῶ οἱ ἀκάθαρτοι. Ἐν τούτοις τὰ ἡμέτερα κτλ.» ⁷

¹ Κωδ. γράφοιμεν τὰ περιπύστου.

² Κωδ. ἀναλογίσαίμι ζωήν.

³ Κωδ. ἐκπρέπειν.

⁴ Κωδ. ἐξωδικός.

⁵ Κωδ. λαθηκηδές.

⁶ Κωδ. ὀξυθερκοῖεν.

⁷ Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς γραφείας τῷ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν ἐν κωδ. φ. 9,6.

Β. «Τὰ περὶ τὸν θεῖον ναὸν τί ἂν εἰδῶσι σοι γράφοιμι; Ἀναλόγισαι πρὸ χρόνων ὅσων ἐωράκεις αὐτόν, ὅπως ἐόρκιας ἔχοντα καὶ συλλέγισαί μοι τὴν ἄρτι τούτου κατάστασιν. Οὐκ ἔστιν γὰρ ἡμέρα μία ¹ καθ' ἣν ἐκ τῶν αὐτοῦ ² σφαιρωμάτων, ὥς περ ἐξ οὐρανοῦ πάλαι Ῥοδίοις, [οὐ] χροῦσοῦ καταρρέει ψήγματα, οὐκ εἰς εὐπραγίαν, ἀλλ' εἰς δυσπραγίαν τῶν ἐν αὐτῷ. Δεδουλοῦντες γοῶν τὴν θείαν ἐμπεριπατοῦμεν αὐλήν, ἵνα μὴ θλασθῶμεν τὴν κεφαλὴν τῷ ³ μετὰ τῶν ψηφίδων καταφερομένῳ ⁴ τιτάνῳ, οὐ τὰ τῶν κερήνων ἀμενηνὰ καταθραῦσαι δεδυνημένῳ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ ἰσχυρά. Τοιαῦτα τὰ ἔνδον ἅ καὶ συνθρύπτει μου τὴν ψυχὴν καὶ οὐδὲ ὄραν ἡδέως ἔξ τὸν ἥλιον. Ὅποια δὲ τὰ ἐκτὸς κτλ. ⁵».

Β. «Τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας Ἱερεμίας μόνος προσηκόντως ἂν ἐτραγώδησε. Μόνον γὰρ οὐχ, ὃ φαίνει Ἡσαΐας, ἐμπεπύριστα πυρὶ καὶ ἀνέσκαπται, τὰ δ' ἄλλα μικροῦ τὰ τῆς Βαβυλῶνος πέπονθε. Νοσοπαιοῦσι γὰρ ἐχθῆνοι καὶ σειρήνες ἐν αὐτῇ ἀναπύονται, οἱ δὲ ποιμένες ἐν αὐτῇ οὐ μὴ ἀναπύονται. Τὰ ὠραῖα τῆς ἐκκλησίας γέγονεν εἰδεχθῆ· ὄνθοις ὀρνίθων κατὰ στικτὰ καὶ τὰ ἐκ δωματίων, κατὰ τὴν παρόριάν, φυόμενα ἐν ἄλλοις οὔτε πληροῦν τὴν χεῖρα τοῦ τέμνοντος ἔχουσι ⁶ τάχιον ἀσπινόμενα ⁷, ἐν ἡμῖν δὲ καὶ θάλλουσιν ἄει καὶ θέρος ἂν συστήσαιεν πολυάνθρωπον. Τὰ ὑπερῶα γὰρ τῆς ἐκκλησίας ὡς ἔλος γέγονε. Ταῦτα ἐμερίσατό με, κατέφαγέ με· κατέλαβέ με σκότος ληπτὸν(;) ⁸, ὅτι ἐγένετο εἰς συριγμὸν ὁ οἶκος θεοῦ καὶ ἡχοῦ τῶν σειρήνων ἐμπέπλησται. Τὰ μὲν οὖν ἔνδον οὕτω μετατίθησιν ἔνδον μένοντα, τὰ δ' ἐκτὸς, ἐπὶ ἅν ἀνοίξω τὰς θύρας, ἀφόρητα κτλ. ⁹».

Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων μανθάνομεν τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ ναοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος καὶ τὴν κατὰπτωσιν ἐκ τοῦ ὀρόφου τῶν ψηφίδων, βεβαίως ἐκείνων δὴ ἐξ ὧν συνέκειντο αἱ ψηφιδωταὶ εἰκόνες τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἁγίων. Τὰ δὲ λεγόμενα παρὰ τοῦ Τορνίκη, ὅτι κατάρκει ἐν τῷ ναῷ πρέπει νὰ ἐκληφθῶσιν οὕτως, ὅτι δὴλα δὴ ἡ κατοικία τοῦ μητροπολίτου ὑπῆρχε παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λόφου. Ἴσως δὲ συγκατάρκουν καὶ τῶν λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας οἱ προὔχοντες, εἰ μὴ καὶ πάντες, ἐν οἰκήμασιν ἐκτισμένοις ἴσως ἐν τῇ αὐλῇ τῆς μεγάλης ταύτης ἐκκλησίας.

¹ Κωδ. μ. η.

² Κωδ. αὐτῶν.

³ Κωδ. περιπατοῦμεν αὐλήν ἵνα μὴ θλασθῶμεν τὰς κεφαλὰς τῶν.

⁴ Κωδ. καταφερομένων.

⁵ Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς γραφείσης τῷ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν καὶ νομοφύλακι κυρῷ Θεοδώρῳ τῷ Παντεχνῇ ἐν κωδ. φ, 11, α.

⁶ Ἡ λέξις αὕτη εἶνε πάντως διεφθαρμένη ταραττουσα τὸν νοῦν τοῦ χωρίου. Ἴσως γραπτόν ἄρκοῦσι.

⁷ Κωδ. ἀναινόμενα.

⁸ Κωδ. λεπτῶς.

⁹ Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς γραφείσης τῇ θυγατρὶ τῆς πορφυρογεννήτου καὶ καίσαριςσης κυρῆς Ἀννας κυρῆς Εἰρήνῃ ἐν κωδ. φ. 11, 6—12, α.

Ἄν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλοι εἰσῆκουσαν τῶν δεήσεων τοῦ Τορνίκη περὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἔσωσαν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐπικπειλουμένου κινδύνου, μένει ἄγνωστον ἡμῖν. Ἴσως μὲν ἐπῆλθεν ἀρωγή τις, δυνατὸν δὲ ὅμως καὶ νὰ μὴ ἐπῆλθε μηδεμίαν καὶ νὰ ἐξηκολούθησεν ὁ ναὸς, ὡς πολλὰ τῶν βυζαντινῶν προγymάτων, ἐν παρακμῇ καὶ ἐπιεικῶς ὑφιστάμενος μέχρι τοῦ μοιραίου τέλους. Τῷ δὲ 1308, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Σασάν κατέλαβον τὴν Ἐφεσον καὶ ἐδήωσαν τὴν πόλιν, ἐνσπείροντες τὸν φόβον ἀπανταχοῦ, ἐλαφρυνώγησαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεολόγου. «Σκεύη μὲν ἐκεῖνα, λέγει ὁ Παχυμέρης,¹ τὰ τῷ ναῷ ἀφιερωμένα τοῦ Ἡγαπημένου τῷ Χριστῷ καὶ παρθένου χρημάτων τε ἄπιστον πλῆθος διαφορεῖται». Ἐκ τῶν λέξεων δὲ τούτων τοῦ βυζαντινοῦ ιστοριογράφου δὲν γίνεται δῆλον ἂν μόνον τὰ ἀρπαγέντα σκεύη ἀνῆκον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεολόγου, τὰ δὲ χρήματα ἦσαν τῶν πολιτῶν τῆς Ἐφέσου· φαίνεται δὲ μᾶλλον ὅτι καὶ ταῦτα τὰ πλούτη ἐκεῖθεν προήρχοντο.

Εἶνε δ' αὕτη ἡ τελευταία παρὰ Βυζαντινοῖς γνωρμένη μναία τοῦ περιπόστου ναοῦ. Πότε δ' οὗτος τελέως ἠφρανίσθη καταπεσὼν ἢ κατεδαφισθεὶς, ἄγνωστον. Ἴσως δὲ κατερρίφθῃ ὑπὸ τοῦ Ὀμοῦρ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀτὴν, ὅτε οὗτος μετὰ τοῦ θείου αὐτοῦ Μανταχία Ἐλιέζπεγη, ἄγων ἑξακισχιλίου ἀνδρας, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἐφέσου τῷ 1404. Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἐφέσιοι ἀντέτειναν νὰ ὑποκύψωσι καὶ ὑρίσταντο καρτερικῶς τὴν πολιορκίαν, οἱ πολέμιοι ἐξέπεμψαν πῦρ κατὰ τῆς πόλεως, ἀνάψαντες αὐτὴν ἐκ τῶν τεσσάρων αὐτῆς μερῶν. Καὶ ἦν ἡ πᾶσα πόλις τέφρα καὶ κόπρις ἐν δυοῖν ἡμέραις. Οὕτω δὲ μόνον ἠναγκάσθησαν οἱ Ἐφέσιοι εἰς ὑποταγὴν². Τότε λοιπὸν ἴσως ἐπυρπολήθη ἢ κατηδαφίσθη καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεολόγου. Ἀνακριβὴς δ' εἶνε ἡ εἰκασία τοῦ Richter, καθ' ἣν ὁ ναὸς κατεστράφη τῷ 1402 ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου³, διότι ὁ κατακτητὴς οὗτος μόνον ἐδήωσε τὴν πόλιν διερχόμενος ἐξ αὐτῆς⁴, εἰ δέ τις ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἐγένετο πυρπόλησις⁵, ὑπῆρξε πάντως ἀναξία λόγου.

B'

Τοιαύτη ἡ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ὅσον δυνάμεθα ἐκ τῶν σωζομένων ὀλίγων εἰδήσεων νὰ ποκαταστήσωμεν αὐτήν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐκκλησία ἐπυρπολήθη καὶ κατηδαφίσθη, ὑπῆρξεν ἄρα ἡ καταστροφὴ οὕτω τελεία, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα οὐδὲ καὶ νὰ ὀρίσωμεν τὸν τόπον ἔνθα ἄλλοτε ὑψοῦτο μεγαλοπρεπὴς καὶ πλουσία;

¹ Παχυμέρης II, 589.

² Δούκας, 81.

³ Ἐν τῇ Academy τῆς 27 Ἰουλίου 1878 σ. 98.

⁴ Δούκας, 78.

⁵ Δούκας, 81.

Εἶνε γνωστὰ αἱ μικραὶ καὶ μετ' ἐκτάκτου ἐπιμονῆς ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην ἀπὸ τοῦ 1864 ἕως τοῦ 1874 ἐπιχειρηθεῖσαι ἐν Ἐφέσῳ ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ J. T. Wood, μέλους τῆς βασιλικῆς ἀκαδημείας τῶν ἀγγλῶν ἀρχιτεκτόνων. Τὰ ποτελέσματα αὐτῶν ὑπῆρξαν σπουδαιότατα. Ἐν τῷ μεγάλῳ ἔλει τῷ ἐκτεινομένῳ ἑγγύς τοῦ Ἀγιασουλοῦκ, ὅπερ τέως ἦτο ἔρημον καὶ ἐχρησίμευε μόνον ὡς τόπος ἀγρῶς καὶ κυνηγεσίῳ τῶν ἐκ Σμύρνης θηρευτῶν, ἀπεκαλύφθησαν τὰ εἰσώπια τοῦ Ἰωδείου, τοῦ Πρυτανείου, τοῦ Θεάτρου τῆς Ἐφέσου· ἵνα δὲ παραλίπωμεν τὴν ἄλλην πληθὺν τῶν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος λειψάνων, τῶν γέγλυμμένων ἔργων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν, κυριώτατον ἀποτέλεσμα τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ὑπῆρξεν ἡ ἀποκάλυψις τῶν εἰσιπίων τοῦ θαυμασίου ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος μετὰ τῶν ὠραίων ἐκείνων *columnae caelatae*, ὧν ποιεῖται μνείαν ὁ Πλίνιος. Ὁ Wood, καίπερ ἐκπεπληγμένος ὑπὸ τοῦ μεγάλου τῆς ἀρχαίας τέχνης, ἧς ἐξέσκαπτε θησαυροὺς ζηλωτοὺς, δὲν ἡμέλησεν ὁμῶς τελέως καὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων· καὶ δὴ πλὴν ἄλλων ἀπεκάλυψε τὸ ὠραῖον ἐκεῖνο οἰκοδόμημα, ὅπερ ἐθεώρησεν ὡς τὸν τάφον τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ καὶ περὶ οὗ ἀμφισβητήσεις ἐγεννήθησαν καὶ σπουδαία συζητήσεις προσεκληθῆ ἐπ' ἐσχάτων ἐν Ἀγγλίᾳ¹. Εἰς ταύτας δὲ τὰς χριστιανικὰς ἀρχαιοτήτας συγκαταριθμητέοι καὶ οἱ βυζαντινοὶ τάφοι οὓς εὔρεν ὁ Wood κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῶν ἀνασκαφῶν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀγιασουλοῦκ, ὧν εἷς ἐνεπίγραφος. Εὔρε δ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λόφου, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ κλιτὺν, παρὰ τοὺς τάφους, καὶ λείψανα ἀτέχνων, ἀλλ' ἐξόχως λείων ψηφίδων μετὰ κονιάματος τοίχου ἀνερχομένου πιθανῶς εἰς τὸν πέμπτον αἰῶνα. Αἱ ἀνασκαφαὶ προεμήνυσον ἤδη καὶ ἐνταῦθα αἵτια ἀποτελέσματα, ἀλλ' ὁ ἀκάματος ἀρχαιοδίφης ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ αὐτάς, ἐμποδισθεὶς ὑπὸ τῶν γαιοκτημόνων, οἵτινες ἀπῆλθον νὰγορασθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ τὰ γήπεδα αὐτῶν². Ἀλλὰ καὶ εἰς ταῦτα μόνον περιορισθεῖσα ἡ ἀνασκαφὴ ἐπὶ τοῦ λόφου, ἀποβαίνει οὐχ ἥττον σπουδαία διὰ τοὺς διατρέχοντας περὶ τὴν χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν, ἐπειδὴ ἡ αὐτόθι εὑρεθεῖσα ἐνεπίγραφος πλάξ, συνδεομένη μετὰ τῶν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας ἐκτεθεισῶν μαρτυριῶν, ἀγεί εἰς τὴν βεβαίαν, νομίζω, εἰκασίαν, ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκεῖνου ἔκειτο ἡ περιώνυμος ἐκκλησία τοῦ Θεολόγου, ἐξ ἧς παρὰ μὲν τοῖς φράγκοις ὠνομάσθη κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἡ Ἐφεσος κατὰ παραφθοράν *Alto Luogo*, παρὰ δὲ τοῖς Τούρκοις Ἀγιασουλοῦκ.

Τῆς ἐνεπιγράφου ταύτης πλακὸς ἐδημοσίευσεν ὁ Wood ἐν τῇ 36 σελίδι τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ τὴν εἰκόνα, ἣν ἐκείθεν παραλαβόντες ἀναδημοσιεύομεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα. Ἀλλὰ περιορισθεὶς εἰς μόνην τὴν δημοσίευσιν ταύτην, δὲν ἀπεπειράθη τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐπιγραφῆς· ἐγχειρήσας δ' εἰς τοῦτο ἐγὼ,

¹ *Id.* Academy τῆς 27 Ἰουλίου σ. 97, τῆς 3 Ἀυγούστου σ. 117, τῆς 10 Ἀυγούστου σ. 143 κ. ε.

² J. T. Wood, *Discoveries at Ephesos*. London. 1877. σ. 36.

ὑπέβαλον, ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῆς ὁρμώμενος, τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας εἰ-
 κασίας καὶ σκέψεις εἰς τὴν ἐνταῦθα γερμανικὴν σχολὴν κατὰ τὴν συνεδρία-
 σιν τῆς 23 Ἀπριλίου τοῦ παρόντος ἔτους. Κατὰ παράδοξον δὲ σύμπτωσιν
 μετὰ τινος μηνος, τῇ 15/27 Ἰουλίου, ἐδημοσίευσεν ὁ Γερμανὸς Jean Paul
 Richter ἐν τῇ λονδινείᾳ Ἀκαδημίᾳ (Academy) διατριβὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ
 θέματος, ὁρμώμενος ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς καὶ συνδυάζων αὐτὴν τὸ μὲν
 μετὰ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἐκ τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Ἑσπερίας κατὰ τοὺς μέσους
 αἰῶνας προσκυνητῶν, τὸ δὲ μετὰ τῶν ἐκ τῆς αὐτοψίας ἐντυπώσεων. Διότι
 ὁ Γερμανὸς οὗτος λόγιος, ἀποσταλὴς εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τῆς σαξονικῆς
 κυβερνήσεως πρὸς μελέτην τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων, ἠτύχησε νὰ ἴδῃ
 καὶ ἰδίῳις ὁμῶσι τὴν Ἑφεσον καὶ τὰ αὐτόθι ἀνισκαφέντα. Ἀνέγνωσε δὲ
 τὴν προκειμένην ἐπιγραφὴν ὡς ἐξῆς «†ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ Θεόδωρος

δεσποτικὸς τῶν . . . τοῦ ἠγαπημένου Θεολόγου † ἔτει δχλ' . . . » Ἀλλ'
 ἡ ἀνάγνωσις αὕτη εἶνε ἐλλιπὴς τε καὶ ἀνεπαρκής. Ἐχουσι δὲ πολλοὶ τὰ
 γράμματα, ἀρχόμενα ἀνωθεν ἐξ ἀριστερῶν καὶ χωροῦντα πρὸς τὰ δεξιὰ, περι-
 λαμβάνοντα δὲ καὶ τὴν δεξιόθεν στενὴν στήλην, ὡς ἐξῆς: «† Ἐκοιμήθη
 ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ Θεόδωρος δομέστικος τῶν ψαλτῶν τοῦ ἠγαπημένου Θεο-
 λόγου †». Τῆς δὲ ἀριστερόθεν στήλης τὰ γράμματα εἶνε κακῶς ἐσχεδια-
 σμέναι, ὥστε εἶναι πῶς καὶ ἀδιάγνωστα· ἀναγνωρίζεται δὲ βεβαίως μὲν ἡ ση-
 μείωσις τοῦ ἔτους ἔτει ςχλ', εἶτα δὲ τὰ ἐν τέλει βραχυγραφικῶς δεδηλω-
 μένα μηνὸς Σεπτεμβρίου, ε' (;), τὴν δ' ἐν μέσῳ κείμενα καταλαμβάνουσι τὴν
 θέσιν ἔνθα συνήθως τίθεται τὸ ὄνομα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῆς ἰνδικτιῶνος, ἧς προ-
 φανῶς παρεγνώρισεν ὁ σχεδιογράφος τοῦ κ. Wood τὴν ἰδιόζουσαν σημειο-
 γραφίαν.

Κατὰ ταῦτα ἡ πλάξ ἐπέκειτο ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ δομestίκου τῶν ψαλτῶν τοῦ Θεολόγου, ὀνομαζομένου Θεοδώρου, θανόντος δὲ ἡμέραν τινὰ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 6630 ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἤτοι τοῦ 1022 ¹. Ὀνομάζετο δὲ παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς δομestικός τῶν ψαλτῶν ὁ παρὰ τοῖς ἔπειτα Ἑλλησι καὶ σήμερον καλούμενος πρωτοψάλτης, ἀλλὰ μετὰ τῆς ὑπουργίας ταύτης συνεδέετο παρ' ἐκείνοις μέγα ἀξίωμα καὶ τιμὴ μείζων ἢ καθ' ἡμᾶς ². Ἀξίον δὲ σημειώσεως ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιγραφῇ εἶνε καὶ τὸ σχῆμα τοῦ κεφαλαιώδους Δ, ὁμοιάζον πρὸς τὸ σύννηθες Α μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι ἡ ἐγκάρσια διὰ μέσου γραμμὴ προβαίνει ἔξω τῶν συμπιπτόντων ἐπικλινῶν σκελῶν. Εἶνε δὲ τὸ Α τοῦτο οὐκ ἀσύννηθες ἐν τῇ παρακμαζούσῃ τῶν Βυζαντινῶν μεγαλογραμμάτῳ γραφῇ, ἀπὸ τοῦ ἡ' περιπού αἰῶνος, περιῆλθε δ' ἔπειτα κατὰ μίμησιν καὶ εἰς νεωτέρας τινὰς ἐπιγραφὰς τῶν παρελθόντων αἰώνων. Τοιοῦτον Α εὐρίσκομεν ἐν τῇ παρὰ Γρηγορίῳ τῷ Ἠλακεντινίῳ ἐπιγραφῇ τῆς Κρυπτοφερᾶς ἐκ τοῦ ἔτους 1132 ³. Τοιοῦτον τὸ Α ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 200 βυζαντιακῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Λούδρου, τοῦ ἔτους 1301, τῇ διὰ μικρῶν γραμμάτων ἐκδεδομένῃ ὑπὸ τοῦ Fröhner, ὡς ἐσημείωσα αὐτὸς ἰδὼν ⁴. Τοιοῦτον τέλος ἔχει σχῆμα τὸ Α ἐπὶ τινῶν βυζαντιακῶν μολυβδοβοῦλλων καὶ ἐν τισὶ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς ἀγιογραφίας ⁵.

Τοιαῦτα διὰ βραχέων τὰ κατὰ τὴν ἀξιολογωτάτην ταύτην ἐπιγραφὴν, ἣτις ἔδωκε τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὴν προκειμένην μελέτην.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Π. ΛΑΜΠΡΟΣ.

ΕΘΙΜΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

ΕΝ ΜΕΓΙΣΤῃ (ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΡΙΖΙᾳ)

Περιγράφοντες τὸν παρὰ Καστελλορριζίῳ γάμον παραλείπομεν πάντα τὰ ὅμοια πρὸς πολλὰς τοιαύτας περιγραφὰς γάμων διαφόρων μερῶν, καταχωρίζοντες τὰ οὐσιώδη καὶ ἰδιάζοντα παρὰ τοῖς Καστελλορριζίοις, οὐδένα περὶ τῆς προμνηστείας λόγον ποιοῦμενοι.

Ὁ χρόνος καθ' ὃν τελοῦνται οἱ γάμοι ἐν Καστελλορριζίῳ εἶνε ὠρισμένος· θεωρεῖται δὲ κανὼν ἀπαράβατος ὅπως τελῶνται τὸν χειμῶνα, κατὰ μῆνα

¹ Ὁ Richter γράφει ἀνακριδῶς 1021.

² Du Cange, glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis σελ. 321-322.

³ Epitome graecae palaeographiae . . . auctore r. p. D. Gregorio Placentinio. Romae. MDCCXXV. σελ. 33.

⁴ Musée national du Louvre. Inscriptions grecques interprétées. Paris 1873 σ. 321 κ. ε.

⁵ ΣΥΝΟΔΟΝ ΠΑΡΕΔΩΚΕΝ=ΣΥΝΟΔΟΝ ΠΑΡΕΔΩΚΕΝ ἀναγινώσκομεν ἐκτὸς ἄλλων ἐπὶ τινος παλαιᾶς ἀγιογραφίας παριστάσης τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος καὶ ἀποκειμένης ἐν τῷ πλουσίῳ γραμματεῖῳ τῆς ἐν Βενετίᾳ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου.